

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.119
в Національній академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1*

ВІДГУК
офіційного опонента Старенького Олександра Сергійовича
на дисертацію Плосконоса Артема Ігоровича на тему:
«Тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних
організацій», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації Плосконоса Артема Ігоровича зумовлена потребами практики досудового розслідування, необхідністю обґрунтування та розробки теоретичних й організаційно-тактичних засад допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, суспільну небезпечність яких важко переоцінити в сьогоденних умовах боротьби правоохоронних органів з організованою злочинністю.

Для забезпечення належних механізмів протидії цьому негативному явищу Кабінетом Міністрів України 16 вересня 2020 р. схвалено Стратегію боротьби з організованою злочинністю, в якій справедливо зазначається, що підвищення рівня тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, які вчиняються у складі організованих груп і злочинних організацій із використанням корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування та криміналітетом негативно впливає на суспільний розвиток України, соціально-політичну ситуацію у державі та її економічне зростання.

Відсутність системного підходу для боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, використання під час розслідування неефективних форм і методів боротьби з цим негативним явищем, неналежний рівень взаємодії між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування, призводить до загострення проблем, пов'язаних із низьким рівнем ефективності протидії протиправній діяльності організованих груп і злочинних організацій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження Плосконоса Артема Ігоровича є науково обґрунтованими, їх достовірність підтверджується правильно обраною методологічною базою та досить репрезентативною й вагомою емпіричною базою, яка представлена результатами аналізу матеріалів Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора (Генеральної Прокуратури України) за період 2017–2021 років; узагальненими результатами вивчення матеріалів 55 кримінальних проваджень (справ) за фактами вчинення кримінальних правопорушень учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій (ст.ст. 115, 149, 185, 186, 187, 199, 262, 263, 307-324 КК України), що перебували у провадженні упродовж 2005–2021 років; зведеними даними опитування слідчих Національної поліції України (200 респондентів з міста Києва, Дніпропетровської, Харківської, Одеської, Київської, Рівненської, Донецької, Запорізької, Львівської, Миколаївської, Житомирської, Чернігівської областей, а також особистим досвідом практичної діяльності).

Структура роботи забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та засвідчує системний характер наукового дослідження. Об'єкт дослідження охоплений суспільними відносинами, що виникають у процесі кримінального провадження та проведення допиту учасників організованих злочинних груп і злочинних організацій. Предмет дослідження – тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій.

Здобувачем досить вдало й коректно сформульовано мету дослідження, яка полягає у формуванні науково обґрунтованих засад тактики допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій.

Використані дисертантом методи дослідження дали можливість сформулювати положення, висновки і рекомендації, що характеризуються новизною. Прикладний характер дослідження дозволив автору сформулювати пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування.

Наукова новизна полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні монографічних досліджень, у якому комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо тактики допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. На підставі всебічного вивчення загальних криміналістичних положень та особливостей досудового розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень, сформульовані конкретні пропозиції з удосконалення цієї діяльності, запропоновані особисто здобувачем.

Заслужують на увагу, зокрема, наступні положення наукової новизни дисертації:

- запропоновано організаційно-тактичні засади допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій у несприятливих ситуаціях залежно від їх різновиду (добросовісна, конструктивна, проблемна) та змісту;

- розроблено комплекс тактичних прийомів допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій у складних ситуаціях із урахуванням конкретного кола обставин, які необхідно з'ясувати під час допиту, а саме: визначення послідовності допитів шляхом виокремлення потенційно позитивно налаштованих на співпрацю учасників, нейтралізація побоювань учасника організованих злочинних груп та злочинних організацій надавати показання першим та створення сприятливої психологічної атмосфери під час допиту шляхом «супроводження» конкретним слідчим конкретного учасника організованих злочинних груп та злочинних організацій під час проведення всіх слідчих (розшукових) дій;

- сформовано диференційовану систему тактичних комбінацій, які доцільно використовувати під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій в залежності від мети допиту та вирішуваних завдань;

Крім того, в дисертаційному дослідженні удосконалено низку наукових положень, які у значній мірі осучаснюють можливості застосування криміналістичних знань під час проведення допитів учасників організованих злочинних груп і злочинних організацій, зокрема:

– типологію учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, залежно від індивідуальних та групових ознак, які впливатимуть на обрання тактичних прийомів допиту з метою забезпечення психологічного контакту з допитуваним;

– тактичний порядок допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій у конфліктних ситуаціях із урахуванням характеристик учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій та змісту конфліктної ситуації;

– рекомендації щодо тактичних особливостей використання спеціальних знань під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій;

Дістали подальшого розвитку наукові положення щодо визначення основних напрямів розвитку тактичних засад проведення допиту з учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій; систематизації тактичних та процесуальних особливостей допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, спрямованих на з'ясування обставин, які підлягають встановленню під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій; рекомендацій стосовно тактичних особливостей одночасного допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій.

Розділ 1 дисертації «Організаційно-правові та тактичні засади допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій» присвячений вивченню стану наукових досліджень у сфері проведення слідчих (розшукових) дій з учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій, формуванню узагальненого «криміналістичного портрету» організованої злочинної діяльності та її учасників, а також виявленню процесуальних і тактичних засад допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій під час досудового розслідування.

У підрозділі 1.1 заслуговує на увагу подана автором інформація щодо проведеного аналізу стану наукових досліджень у сфері проведення слідчих

(розшукових) дій з учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій, який дозволив виокремити основні напрями у яких здійснювався науковий пошук щодо вирішення проблем, пов'язаних з протидією організований злочинності: 1) наукові праці щодо вивчення загальних аспектів протидії організований злочинності без урахування конкретної сфери злочинного посягання; 2) роботи, у яких запропоновані теоретичні та практичні рекомендації стосовно протидії організованим злочинним проявам та які знайшли своє відображення у конкретному різновиді кримінального правопорушення; 3) доробки, які присвячені тактичним особливостям проведення окремих слідчих (розшукових) дій, але фрагментарно розкривають зміст дієвих тактичних прийомів, застосування яких дозволить підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій; 4) монографії, що окреслюють концептуальні питання криміналістичної тактики та фундаментальні положення криміналістичної методики, та урахування яких дозволить лише підсилити результати наукового пошуку.

Також, в контексті проведеного аналізу дисертантом з'ясовано, що актуальними напрямами розробки та вдосконалення тактичних і психологічних засобів допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, є: концептуальні засади формування показань учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій та їх значення для процесу розслідування; здійснення психологічного впливу на учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій під час допиту та використання отриманих результатів під час розслідування; тактичні особливості підготовки до допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій та застосування тактичних прийомів, а також їх використання у різних ситуаціях; можливості інструментальної діагностики вербальної інформації, отриманої від учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій.

У підрозділі 1.2. особливу увагу автор приділяє з'ясуванню комплексу криміналістично значущих ознак і властивостей, що характеризують учасників

організованих злочинних груп та злочинних організацій, які на його переконання впливатимуть на обрання тактичних прийомів допиту.

Крім того, у підрозділі 1.3. досліджено та сформовано алгоритм дій слідчого щодо організації та проведення допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій в межах підготовчої, робочої та заключної стадії, а також узагальнено інформацію про негативні наслідки відсутності належної підготовки до допиту, а саме: втрата важливої доказової інформації (62 %); неможливість встановлення (ідентифікації) всіх співучасників злочину (48,5 %) або їх місця знаходження /місць перебування/ (44,5 %); втрата або неможливість отримання інформації про ймовірних свідків злочину (37,5 %), про місця зберігання викраденого майна або місць його реалізації /збуту/ (34 %), про додаткові епізоди злочинної діяльності (33,5 %), про ймовірних змовників злочину (18,5 %).

Розділ 2 «Типові слідчі ситуації, які виникають під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних» складається з трьох підрозділів, що послідовно розкривають зміст та тактичні особливості допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій у різних слідчих ситуаціях (конфліктні, несприятливі, складні).

Позитивним, на думку опонента, є спроба дисертанта з'ясувати чинники, які впливатимуть на формування слідчої ситуації певного різновиду та, на підставі отриманої інформації сформувавши критерії, що дозволять відмежовувати конфліктні, складні, несприятливі ситуації.

У підрозділі 2.1 автором запропоновані чинники, що впливають на формування конфліктної ситуації під час допиту: наявність і характер доказової або орієнтуючої інформації, яка є в розпорядженні слідчого на момент ініціювання проведення допиту; здатність слідчого оперативно приймати рішення та реалізовувати їх в екстремальних умовах; рівень знань, вмінь та практичний досвід слідчого; можливу протидію розслідуванню з боку злочинця; інтенсивність процесів зникнення доказів і силу факторів, які впливають на такі процеси; наявність у поточний момент у розпорядженні слідчого, необхідних сил, засобів,

часу та можливості їх оптимального використання; психологічний стан допитуваних осіб.

Окрім того, визначено типові конфліктні ситуації, які виникають під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій: ситуації, пов'язані із відмовою учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій давати показання; ситуації, пов'язані із постійною необґрунтованою зміною допитуваною особою показань; ситуації, пов'язані із побоюваннями учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій давати показання; ситуації, пов'язані із наявністю «умовно законного» обміну інформацією між учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій.

Суттєве практичне значення мають запропоновані дисертантом найбільш ефективні тактичні прийоми допиту, які доцільно застосовувати у конфліктних ситуаціях: «розпалювання конфлікту»; «особисті спостереження за допитуваним»; «використання психологічних особливостей особистості допитуваного»; «роздроблення сил і засобів сторони протидії»; «пошук «слабкої ланки»; «створення враження у допитуваного підозрюваного про повну обізнаність слідчого щодо злочинної діяльності організованих злочинних груп та злочинних організацій та її окремих учасників»; «вільна розповідь»; «негайний допит на місці затримання»; «одночасний допит»; «використання засобів відео-, аудіо- фіксації під час допиту»; «поєднання форсованого (прискореного) та уповільненого темпів допиту»; «роз'яснення обставин, що обтяжують покарання»; «пред'явлення доказів із застосуванням фактору раптовості»; «допущення легенди»; «роз'яснення обставин, які пом'якшують покарання»; «пред'явлення контрдоказів»; «використання стану емоційної напруженості».

У підрозділі 2.2 з'ясовано, типові проблемні несприятливі ситуації, які виникають під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, а саме: ситуації, пов'язані із відмовою учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій давати показання; ситуації, пов'язані з ухиленням учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій від

дачі показань; ситуації, пов'язані із дачею учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій неправдивих показань або навмисного спотворення відомостей про фактичні обставини справи як у цілому, так і окремих деталей події. А також, встановлено найбільш ефективні тактичні прийоми подолання несприятливої проблемної ситуації, зокрема: «використання психологічних властивостей допитуваного»; «створення враження у допитуваного підозрюваного про повну обізнаність слідчого щодо злочинної діяльності організованих злочинних груп та злочинних організацій та її окремих учасників»; «налаштування або подвійна адаптація»; «роз'яснення обставин, які обтяжуватимуть та пом'якшуватимуть покарання»; «інерція»; «припинення неправдивих показань допитуваного»; «поєднання форсованого (прискореного) та уповільненого темпів допиту»; «демонстрація доказів та контрдоказів»; «припущення легенди»; «асоціація за суміжністю»; «перифраза»; «демонстрація «незаповненості».

В межах підрозділу 2.3 дисертант визначає критерії, що формують складну ситуацію допиту та пропонує систему тактичних прийомів, які доцільно застосовувати у складних ситуаціях допиту, зокрема: тактичні прийоми, спрямовані на якісне та ефективне планування допиту та створення системи версій щодо обставин, які підглядають встановленню та доказуванню; тактичні прийоми, спрямовані на отримання інформації від допитуваної особи (осіб); тактичні прийоми, спрямовані на перевірку отриманої інформації від допитуваної особи (осіб).

У розділі 3 «Тактичні прийоми допиту учасників організованих злочинних груп та організацій» автор досліджує тактичні особливості проведення одночасного допиту двох або більше раніше допитаних учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, пропонує ефективні комплекси тактичних комбінацій, а також висвітлює теоретичні та практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій.

Слушною є пропозиція дисертанта, викладена у підрозділі 3.1 щодо застосування специфічних тактичних прийомів під час проведення одночасного допиту, а саме: проведення одночасного допиту позавізуальним спостереженням між учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій; роздроблення сил та засобів; пред'явлення доказів для поживавлення асоціативних зв'язків пам'яті; спостереження за поведінкою допитуваних осіб та пошук слабких місць; проведення одночасного допиту відразу після пред'явлення особи для впізнання; використання засобів відеофіксації під час одночасного допиту; загострення розбіжностей у показаннях учасників одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб по менш значущим спірним обставинам; зміна черговості постановки питань.

У підрозділі 3.2 автором запропоновані та обгрунтовані найбільш ефективні групи тактичних комбінацій, застосування яких є результативним саме під час розслідування кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій, зокрема: тактичні комбінації, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним та використання його психологічних особливостей, з метою отримання відомостей, які мають значення для розслідування; тактичні комбінації, спрямовані на заохочення допитуваної особи до співпраці під час розслідування; тактичні комбінації, спрямовані на викриття неправдивої інформації та подолання такої протидії під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій; тактичні комбінації, спрямовані на фіксацію доказової інформації, отриманої під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій та можливості її подальшого використання.

Заслужують на увагу, окреслені в межах дослідження сучасні можливості «криміналістичного профайлінгу» та «криміналістичної поліграфології», як інноваційні методи отримання доказової інформації під час допиту.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в

дисертації, відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких три статті – у журналах, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, дві статті – у міжнародних наукових виданнях (Республіка Польща), а також у семи тезах, опублікованих у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації положення, пропозиції, висновки й рекомендації спрямовані на удосконалення практики досудового розслідування та знайшли відповідне впровадження у:

– практичній діяльності органів досудового розслідування – для безпосереднього використання розроблених рекомендацій слідчими Національної поліції України під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 11 жовтня 2021 року);

– освітньому процесі – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, під час проведення різних видів занять з дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 20 вересня 2021 року);

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Плосконоса А.І. «Тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій» як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Водночас, не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи в цілому, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачем під час прилюдного захисту, зокрема:

1. Зміст підрозділу 1.1 не в повній мірі відображає його назву «Стан наукових досліджень у сфері проведення слідчих (розшукових) дій з учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій», адже дисертантом в більшій мірі приділена увага дослідженню стану наукової розробленості такої

слідчої (розшукової) дії як допит, у тому числі під час розслідування окремих видів злочинів, вчинених учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій. Декларування автором запропонованої ним назви підрозділу вимагало б більш ретельно дослідити стан наукової розробленості інституту слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, вчинених учасниками організованих злочинних груп та злочинних організацій, зокрема – інших слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, проте в такому випадку дисертант би вийшов за межі роботи. У зв'язку з цим назву першого підрозділу необхідно було б викласти з урахуванням предмету дослідження.

2. В межах першого розділу, який має науково-методологічне значення для всієї роботи та, по суті, визначає її архітектоніку, необхідно було б розкрити сутність таких категорій як «тактика», «тактика допиту», що значно б підвищило повноту всього дисертаційного дослідження.

3. На стор. 68 дисертації здобувач, аналізуючи окремі позиції вчених щодо визначення поняття допиту, формулює власну наукову дефініцію, вказуючи, що допит – це слідча (розшукова) дія, регламентована кримінальним процесуальним законодавством, сутність якої полягає у здійсненні уповноваженою особою, за допомогою тактичних та психологічних прийомів, пошуково-пізнавальної діяльності, спрямованої на отримання від допитуваної особи відомостей (про факти, обставини, події або осіб), що мають доказове або орієнтуюче значення для встановлення об'єктивної істини у процесі розслідування. Зауважимо, що допит супроводжується не лише пошуково-пізнавальною діяльністю, а й розшуковою, так як за результатами його проведення уповноважені суб'єкти кримінального провадження мають можливість отримати докази або перевірити вже отримані докази, а також встановити особу, яка переховується від органів досудового розслідування та знаходиться в розшуці.

Окрім того, викликає зауваження позиція автора, що результати допиту мають доказове або орієнтуюче значення для встановлення об'єктивної істини у процесі розслідування. Варто зазначити, що концепція об'єктивної істини неодноразово піддавалася обґрунтованій критиці з боку вітчизняних науковців

(М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва, О.В. Баганець, Н.П. Сиза та ін.), адже істина є філософською категорією, а не правовою. Вона виходить за межі юридичної оцінки обставин кримінального правопорушення. Тому більш доцільніше вказувати, що результати допиту мають доказове або орієнтуюче значення для встановлення та/або спростування обставин, що мають значення для кримінального провадження.

4. Дисертаційне дослідження в більшій мірі спрямоване на розкриття криміналістичних засад тактики слідчого під час здійснення допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. Водночас, з урахуванням змагальних засад розвитку кримінального судочинства автору доцільно було б розкрити тактику проведення допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій й іншими суб'єктами кримінального провадження, зокрема – захисником, прокурором тощо, що значно б підвищило репрезентативність всієї роботи.

Проте, зазначені зауваження та побажання не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертанта. Ці зауваження переважно мають локальний, дискусійний характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою, написана науковим стилем. У дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертанта у розвиток науки криміналістики, а також цінним порадником для правників у сфері кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності.

Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, чітко, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

ВИСНОВОК

Дисертація виконана на високому теоретичному рівні, матеріали дисертації викладено в логічній послідовності, усі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

Дисертація «Тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій» подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, вирішує важливе наукове завдання щодо формування науково обґрунтованих засад тактики допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, містить ґрунтовні теоретичні положення та актуальні практичні рекомендації.

Дисертація є актуальною, завершеною, самостійною, має теоретичне та практичне значення, характеризується науковою новизною. Робота відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а Плосконос Артем Ігорович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальність 081 «Право».

Офіційний опонент:
завідувач відділу з питань
антикорупційної політики Головного
управління з питань правоохоронних органів
Директорату з питань юстиції
та правоохоронної діяльності
Офісу Президента України,
доктор юридичних наук

Олександр СТАРЕНЬКИЙ

Підпис
ВАСВІДЧУЄТЬСЯ
Керівник Департаменту управління персоналом

* 20__ р.

